

SÓLYOM RÉKA

Károli Gáspár Református Egyetem BTK, Budapest

## NEOLOGIZMUSOK HELYESÍRÁSA: ÉRTELMEZÉS, MEGÉRTÉS ÉS ÖSSZEFÜGGÉSEK

### 1. Bevezetés

A jelen tanulmány napjaink neologizmusainak **helyesírási, nyelvhelyességi jellemzői-hez kapcsolódó kérdéseket** vizsgál. A kérdésfelvetés aktuális voltát több tény is bizonyítja: egyfelől a mai magyar nyelv-használatban, az írott, a beszélt és az írott beszélt (Bódi 1998: 186) nyelvben megjelenő nagyszámú új szó és kifejezés, másfelől az ezekhez kapcsolódó befogadási, értelmezési (időnként félreértési) stratégiák sokfélesége. A kapcsolódó vizsgálati területek közül a jelen tanulmány különös figyelmet fordít a **releváns helyesírási kérdésekre**, hiszen ezek *A magyar helyesírás szabályai* 12. kiadásának (a továbbiakban AkH.<sup>12</sup>) megjelenését követően különösen aktuálisnak bizonyulnak.

A jelen elemzések nagymértékben építenek a szerző által elvégzett **kérdőíves felmérések** során kapott eredményekre, ezek közül is elsősorban az elmúlt hét évből származó adatokra. Ezeknek a – különböző korcsoportokba tartozó adatközlőktől származó – vonatkozó adatoknak a segítségével ugyanis valódi adatközlőktől, magyar anyanyelvű nyelvhasználóktól kapott válaszok segítségével válnak tanulmányozhatóvá a befogadási folyamatok és értelmezési stratégiák.

Hangsúlyozni kell, hogy a tanulmányban bemutatandó példák megadott szempont alapján, önkényesen kiválasztott szavak, kifejezések, amelyek segítségével a tanulmány témáját alkotó jellemzők rendszerezhetővé válnak.

### 2. A neologizmus jelenségének meghatározása

A neologizmusjelenség meghatározása gyakran nehézségeket, kérdéseket is felvet: „[...] a neologizmus fogalmának, mivoltának meghatározása problémát okoz. Sokféle nyelvi tényre vonatkoztatva használjuk a *neologizmus* elnevezést, s ezeket a nyelvi jelenségeket nehéz egyetlen, valamennyit felölelő meghatározásba belesűríteni” (Minya 2003: 13). A jelenség definiálásakor ugyanis számításba kell venni, hogy – a magyar és az idegen nyelvű szótárak, lexikonok által hagyományosan a neologizmus fogalmával kapcsolatban említett – új(szerű) nyelvi jelenségek megítélése **erősen nyelvhasználófüggő**. Akár a jelentés-, akár a stílustulajdonítási folyamatokat, akár a helyesírási jellemzőket vagy a használat

gyakoriságát vesszük figyelembe, a kérdőíves felmérések tanulságai alapján elmondható, hogy igen nagy **különbségek mutathatók ki** egyfelől az egyes nyelvhasználók között, másfelől akár ugyanazon nyelvhasználónak a különböző időben adott vonatkozó válaszai között is.

Ugyan dolgozatunknak nem célja a fenti problémák részletes bemutatása (ezekre l. pl. Sólyom 2014, 2015), célszerű egy olyan **neologizmusdefiníciót** megadni, amely keretében a bemutatandó jellemzők elemzése és értelmezése lehetővé válik. Ez a – funkcionális-kognitív keretben megadott – definíció a következő: „a neologizmus olyan újszerű szerkezeti felépítésű nyelvi jelenség, melynek egy adott közlő és/vagy egy adott befogadó adott szituációban előzetes (vagy ilyen hiányában előzetesként értelmezett) tapasztalataihoz, ismereteihez és az ezekből fakadó elvárásaihoz viszonyítva újszerű jelentést és/vagy újszerű stílust tulajdonít. E jelentés- és stílustulajdonítás dinamikus, a fenti változók függvényében skálárisan módosulhat egyazon nyelvhasználó esetében is” (Sólyom 2014: 19).

A fentiek értelmében a tanulmány több, az elmúlt hét évből származó gyűjteményben szereplő neologizmustípusra, illetve ezekhez kapcsolódó kérdésre fókuszál. A tanulmány első része kifejezetten **helyesírási jellemzőkre**, második része pedig kiválasztott neologizmusok helyesírásából, írásképből és szemantikai felépítéséből fakadó **megértési, értelmezési stratégiákra** mutat be vonatkozó példákat, eseteket.

### 3. Idegen és magyar eredetű neologizmusok helyesírási kérdései

#### 3.1. Idegen eredetű szavakból képzéssel, szóösszetétellel, igekötő-használattal létrejött neologizmusok helyesírása

Ezekkel a neologizmusokkal kapcsolatban sok esetben nemcsak értelmezési, hanem többféle helyesírási kérdés is felmerül; a tanulmány az utóbbiakra mutat be néhány példát.

Nagyon jellemző napjainkban az idegen eredetű szótőhöz járuló *-l* és *-z* igeképző. Ezeknek az igen produktív képzőknek köszönhetően szemantikailag sűrítve, gyakran kifejezetten frappánsan, képszerűen fejezhetőek ki olyan folyamatok, amelyeket egyébként hosszabb körülírással lehetne megmagyarázni. Az, hogy a fent említett két képző közül mikor melyik kapcsolódik egy szótőhöz, szabályokba foglalható (Ladányi 2007: 105–107), mégis – gyakran az irónia vagy az egyéni lelemény által életre hívva, mint arra adatközlők is utaltak – előfordulhat, hogy kettős alakok keletkeznek, így történt a *facebookozik* – *facebookol* ('a Facebook nevű közösségi oldalt használja') szavak esetében is (Sólyom 2015a: 73–74).

További helyesírási kérdéseket vet fel, hogy a keletkező alakulatot egybe-, kötőjellel a tő néma hangra végződése esetében, vagy esetleg különírjuk-e. Az utóbbi általában akkor jellemző, amikor a szótő is különírt alakulat az idegen nyelvben. Egybeírásra példák az elmúlt évekből a *blogol* 'internetes naplót ír', *garfieldozik* 'tétlenül, lustálkodva tölti a napot', *kommentel* 'cikkhez, képhez vagy fórumszöveg-bejegyzéshez hozzászól',

*chatell/csetel* 'csevegőcsatornán kommunikál', *szelfizik* 'önfényképet készít', *Tweetell/tweetel* 'a Twitter nevű közösségi oldalon bejegyzést tesz közzé'. Mint a felsorolt példákból is látszik, felmerül a tő magyaros vs. angolos, illetve kis vs. nagy kezdőbetűs helyesírása is az internethasználók körében.

Különírássra példaként hozható a *coming outol* 'korábban nem nyilvános személyes információt közöl magáról', kötőjelezésre pedig a *friendzone-ol* 'ellenkező nemű ismerőst barátként kezel, és nem akar vele szerelmi viszonyt kezdeni', *like-ol* 'tetszését fejezi ki közösségi oldalon a „tetszik” gomb megnyomásával', *selfie-zik* (l. fent), *Skype-ol* 'a Skype csevegőcsatornán kommunikál'. Az utóbbi csoportnál az internetes találatokat megfigyelve fel-feltűnnek helyesírási szempontból hibás, kötőjel nélküli formák is (leginkább a *like-ol* esetében, így írva: *likeol*). Másik jellemzőként itt is megjelenik az angolos vs. magyaros írásmód: utóbbira példák a *lájkol*, *szelfizik*, *szkájpol*.

Egy másik gyakori csoportot alkotnak az *-ista* képzőt tartalmazó szavak: ezek jellemző módon az angol nyelvből származnak, és ott *-holic* végződéssel jelennek meg. Az utótag az előtagban megnevezett cselekvés, eljárás, tárgy stb. túlzott használatára, imádatára vagy fogyasztására utal. Ilyen új szavak például a mai magyarnyelv-használatban az *appoholista* 'applikációfüggő'; *csokoholista* 'mániákus csokoládéevő'; *lájkoholista* 'lájkfüggő' / *likeoholista* (sic!). Szemantikai szempontból jellemző ezekre a szavakra, hogy gyakran egy hosszabb folyamatot, forgatókönyvet, bonyolultabb módon körülírható jellemzőt neveznek meg; ilyen módon jelentéssűrítő erővel bírnak (a *csokoholista* elemzésére l. Sólyom 2014: 60–63). A figyelemfelhívó funkció igen erősen jelen van ezekben a szavakban, használatukhoz pedig – a kérdőíves felmérések során kapott válaszok alapján – társul egyfajta „trendiség” (Lehrer 2003; Sólyom 2015c), fiatalosság, valamint kreativitás (Benczes 2014).

Helyesírási szempontból ezeknek az alakulatoknak az **írásmódja több problémát is okozhat** a magyar anyanyelvű nyelvhasználók számára: azon túl, hogy gyakran a szótóban megjelenő, angol helyesírású szó helyesírásában (sőt: gyakran jelentésében) sem teljesen biztosak a nyelvhasználók, jellemző módon a toldalékok kapcsolása okozhat problémát, mint például a *like-oholista* esetében, ahol a szótó néma hangra végződik, ehhez kell kapcsolni a magyar toldalékot. Az internetes nyelvhasználatban ezt gyakran figyelmen kívül hagyják a nyelvhasználók, így fordulhat elő, hogy sokszor *likeoholista* formában találkozhatunk a szóval. Szintén felmerül itt is az angolos vs. magyaros írásmód kérdése: az interneten a Google találatainak tanúsága szerint a *likeoholista* alakváltozat mellett él a magyaros írásmódú *lájkoholista* is (hiszen ugyanez igaz a *like* – *lájk* szópárra is).

Megtalálhatóak a magyarban az idegen (eredetű) szóösszetételhez kapcsolt képző segítségével létrejött alakulatok is (általában igék), erre egy jó példa a *szupermenezik* (jelentése: 'arccal az asztalon, kinyújtott kézzel, általában ittasan fekszik'). Ez a szó azért is érdekes helyesírási szempontból, mert – a Google adatai szerint – erősen ingadozik a szótó helyesírása: vannak

még találatok *supermanezik* és *supermenezik* (tehát egyes és többes számú formákra); érdekes viszont, hogy *supermanezik* alakban nem fordul elő. Úgy tűnik tehát, mintha a magyar összetétel a kiejtéshez igazodott volna, így abban az esetben, ahol az angol *s* fonéma magyar helyesírással *sz*-ként jelenik meg, ott hasonló megfeleltethetőség jellemző az angol *a* hang esetében is, amelyet magyar *e*-ként adnak vissza a neologizmus leírói.

Napjainkban sok ige vesz fel *be*- igekötőt, sok esetben olyankor is, amikor más esetben vagy nem állna igekötő az adott szóban, vagy valamilyen másik igekötő állna a helyén (pl.: *támad*, *megtámad* vs. *betámad*, vö. Sólyom 2014: 99–109). Igen jellemző ennek az igekötőnek a használata nem magyar szótövek esetében is; így jöttek létre a *betagell/betaggel/beteggel* ('bejegyzésben egy másik személy vagy felhasználó megemlézése linkként'; a magyarázat forrása: [www.hungarobox.eu](http://www.hungarobox.eu)); a példák a szónak az interneten olvasható változatai), *belinkel* ('beilleszt egy internetes hivatkozást, linket') formák.

A *be*- igekötőnek történeti, szemantikai szempontból ellentétes jelentésű párjának, a *kinek* a megjelenése AZ INTERNET ZÁRT TÉR fogalmi metaforához kapcsolódó metaforikus nyelvi kifejezéseket hívhat életre, ilyen például a *kiposztol* ('jellemzően közösségi oldal hírfolyamában megoszt egy hírt, cikket a hírfolyamban').

A *kimaxol* szintén új alakulat, ez viszont feltehetően a 'maximálisan kihasznál (lehetőséget, helyzetet)' szavak jelentésének és alakjának összevonásából, rövidüléséből és sűrítéséből jöhetett létre.

Az **idegen eredetű neologizmusok helyesírási kérdései között** kell megemlíteni a napjainkban szintén gyakori *e*- ('elektronikus') előtagú alakulatokat (a szemantikai felépítés kérdéséhez l. Sólyom 2012, 2014: 95–99). Az ilyen, *e*- előtagból, majd egy ahhoz kötőjellel kapcsolt idegen (általában angol) vagy magyar utótagból álló alakulatokból már az OH. is sok példát felsorol: *e-banking*, *e-beszerezés*, *e-book*, *e-business*, *e-gazdaság*, *e-infrastruktúra*, *e-intelligencia*, *e-kereskedelem*, *e-kormányzat*, *e-könyv*, *e-szolgáltatás*, *e-tanulás*, *e-üzlet* (618). Újdonság, különbség tapasztalható az AkH.<sup>11</sup> és az AkH.<sup>12</sup> vonatkozó szabályozásában a kötőjelhasználat tekintetében, így erre fel kell hívni a figyelmet: az új – a szemantikailag összetartozó, jelöletlen kapcsolatban álló tagok egymáshoz való viszonyát jól tükröző – írásmód az AkH.<sup>12</sup> javaslata alapján már *e-mail-cím*, *e-mail-fiók*, *e-mail-kapcsolat* (232). Ezt tükrözi már az OH. által említett *e-business-akadémia* alakulat is. (618).

**Külön- és egybeírási kérdéseket vet fel** egy másik, napjaink (elsősorban szleng) nyelvhasználatában elterjedt, idegen eredetű előtaggal, a *gerillá*val keletkezett összetett szavak csoportja. Ezekben a szóösszetételekben – vonatkozó adatközlői válaszok alapján – a *gerilla* egy cselekvés vad, illegális vagy „menő” voltát fejezi ki (a *gerillakertész* elemzésére l. Sólyom 2014: 73–77). Az internetes oldalakon sok esetben különírják ezeket az alakulatokat, holott közülük a legtöbbet egybe (pl. *gerillakampány*, *gerillakertész*, *gerillakötés*, *gerillamarketing*, *gerillaórá*s, *gerillatárlat*, *gerillawakeboard*), míg néhányat kötőjellel (*gerillababakocsi-akció*, *gerilla-önéletrajz*, *gerilla-cv*) kellene írni.

### 3.2. Magyar eredetű neologizmusok helyesírási kérdései

Ebbe a csoportba tartozik két, napjaink magyarnyelv-használatában gyakran megjelenő neologizmustípus.

Az egyik csoportba olyan, gyakran ironikus stílusú igék tartoznak, amelyek elvonással keletkeznek (Sólyom 2015a). Erről a típusról a *Magyar grammatikában* a következőket olvashatjuk: „A magyar nyelvben az utóbbi évtizedekben az elvonásnak egy másik speciális esete terjedt különösen el: amikor összetett főnevekből összetett igéket hozunk létre oly módon, hogy a főnévi összetételben jelen levő viszonyt érvényesnek tekintjük a belőlük elvont összetett igéken belül is, és az így létrejövő összetétel tagjai között olyan szintaktikai viszony alakul ki, amely egyébként nem fordulhat elő: *gép + írás > gépírás > gépír; képviselő > képvisel*. Létrejöttének mechanizmusa tehát a következő: egyszerű névszó + igéből képzett egyszerű főnév → összetett főnév → összetett ige” (Lengyel 2000: 340).

A másik jellemző csoport a képzéssel létrejött igék csoportja: az igen produktív -l és -z képzők felhasználásával kialakuló neologizmusok közül kiemelendők a fent említett, elvonással keletkező szavakhoz hasonlóan ironikus hatású igék. Ezek jellemző módon összetett szóhoz kapcsolódó képzővel jönnek létre: a szótó maga is bonyolultabb jelenséget, történetet, helyzetet ír le.

Mind az elvonással keletkezett, mind a képzéssel létrejött neologizmusoknál szemantikai szempontból erős **sűrítés, gyakran igen intenzív képi megjelenítés figyelhető meg**: néha egy egész történet, forgatókönyv vagy akár a médiában elhíresült, illetve hírhedtté vált esemény felidézése jelenik meg egy-egy szóba sűrítve; jellemző továbbá, hogy gyakran összetett szavak alkotják a szó tövét. Így jöttek létre az elmúlt években elvonással például az *árfolyamrögzít, kamubejelent, munkamegbeszél* (Sólyom 2015a: 75–76), képzéssel pedig az *árnyszínházazik, buszsávozik, jegesvödrözik, kormányinfózik* alakulatok.

Az elvonással keletkezett, illetve továbbképzett szóösszetételek esetében helyesírási szempontból általában **a külön- vagy az egybeírás kérdése** okozhat problémát a szótó esetében: feltételezhető ugyanis, hogy ha a nyelvhasználó az elvonás vagy képzés előtti alakulat helyesírásával sincs tisztában, akkor rosszul fogja leírni az új alakulatot is.

### 4. Neologizmusok megértése: szemantikai és helyesírási jellemzőkből fakadó értelmezési és félreértési stratégiák

A tanulmány második része azokból a **vonatkozó nyelvhasználói értelmezési** (és bizonyos esetekben félreértési) **stratégiákból** mutat be néhányat, amelyeket a magyar anyanyelvű adatközlők – általában legalább egy, de sok esetben mind a négy csoport az alábbiak közül: általános és középiskolás diákok, egyetemi hallgatók, tanulmányokat már nem folytató felnőttek – az elmúlt hét év kérdőíves felméréseiben neologizmusokkal kapcsolatban megadtak.

A befogadási, megértési stratégiák alapvetően fontosak lehetnek az új szavak, kifejezések helyesírására is; az esetleges félreértések vagy meg nem értési folyamatok pedig hatással lehetnek a neologizmus meggyökeresedésére vagy eltűnésére a nyelvhasználatból, valamint a használatához kapcsolódó attitűdökre is. Az alábbiakban néhány olyan konkrét eset bemutatása következik, amelyek esetében a helyesírásnak (írásképnek) jelentős befolyásoló szerepe van a megértési folyamatokra. (Az alcímben szereplő évszám vagy évszámok a megadott évekből származó kérdőíves felmérések eredményeire vonatkoznak.)

**1. példa:** *passzívház* (2009, 2011)

A *passzívház* – melynek jelentése 'megújuló energia felhasználásával működő, alacsony vagy zéró energiafogyasztású ház' (Sólyom 2014: 80–84) – részletes elemzésére a 2009-ben és a 2011-ben felvett kérdőíves felmérések után került sor.

A neologizmus többfajta helyesírási és értelmezési kérdést, illetve problémalehetőséget is felvet: nehézséget okozhat az egybeírás-különírás (*passzívház* vs. *passzív ház*) kérdése, hiszen az egybeírt változatban (és a neologizmus esetében erről van szó) egyértelműen jelentésváltozás történt, amelyet viszont a magyar anyanyelvű olvasók nem feltétlenül érzékelnek: míg a német *Passivhaus* alakulatban az előtag – a *Passivhandel*, *Passivseite* szavakban tapasztaltakhoz hasonlóan – 'forrás, behozatal' jelentésben szerepel, addig a magyarban ez a jelentése nem ismert. Így történhetett, hogy az adatközlők elsősorban a 1. 'tétlen, közömbös, részvétlen', a 2. 'veszteséges' vagy a 3. 'szenvető' (a magyarázatok forrása: *ÉKsz.*<sup>2</sup>) jelentésben értelmezték a neologizmust, és olyan szómagyarázatokat adtak meg, mint például: 'idősek otthona', 'otthon depressziós embereknek', 'pihenőház' (további magyarázatokra l. Sólyom 2014: 83).

Érdekes jelenség volt megfigyelhető az általános iskolás korcsoport esetében: náluk egy fonológiai tévesztés következményeként a neologizmus több esetben *masszív ház*ként értelmeződött; így születtek olyan magyarázatok, mint például 'jó szerkezetű ház', 'kemény ház', 'megerősített ház' (Sólyom 2014: 83).

**2. példa:** *gerilla-* (2011, 2013)

Napjaink nyelvhasználatában igen gyakran megjelennek *gerilla-* előtaggal létrejött szóösszetételek (l. fent). A *gerilla-* előtag ráadásul feltűnt önállóan, állítmányi és jelzői szerepben, illetve még középfokban, *gerillább* formában is. Maga a szó ebben a – kissé laza, szlenghasználatban – a következőket jelenti: 1. 'nem legális', illetve ebből metonimikusan elvonatkoztatva: 2. 'másoknál vadabb/hatékonyabb/váratlanabb' (egy kérdőíves felmérésben olvasott adatközlői szinonimajavaslat alapján 'ütősebb'). A *gerillakertész* (a 2011-es kérdőívben, Sólyom 2014: 73–77), a *gerillább* (a 2014-es kérdőívben) és a *gerilla-cv* (a 2015-ös kérdőívben, Sólyom 2015a: 72–73) alakulatok szemantikai, stilisztikai jellemzőinek elemzéséből kiderült: az adatközlők általában nagyon jól tudják értelmezni a „gerillaság” fogalmát.



A kérdőíves felmérésekből a fentiekén kívül még egy érdekes tapasztalat rajzolódott ki, jellemzően az általános iskolás korosztály esetében: ők ugyanis néhányszor – fonológiai tévesztés következtében – *gerilla* helyett *gorillaként* interpretálták a szót, és így például a *gerillakertész* alakulatot nem annak jelentése 'közterület-szépítés céljából illegálisan növényt ültető aktivista' (Sólyom 2014: 73), hanem 'a gorillák ketrecét rendben tartó személy'-ként értelmezték.

Helyesírási szempontból a külön- és az egybeírás okozhat problémákat ezeknek az alakulatoknak az írásakor: mivel a legtöbb esetben jelentéssűrítő (metaforikus és metonimikus viszonyokat tartalmazó) integrációkról van szó, a legtöbb alakulatot egybe (vagy bizonyos esetekben kötőjellel) kellene írni. Ennek ellenére sokszor előfordul, hogy a nyelvhasználók a különírást választják a szóösszetételek esetében.

### 3. példa: *e-könyv-olvasó*

Az *e-könyv-olvasó* alakulat (melynek írásmódja 2011-ben még – a jelöletlen tárgyas alárendelést fel nem tüntető – *e-könyv olvasó* volt, vö. Sólyom 2014: 95–98) jelentése lehet egyfelől 1. 'e-könyv olvasására alkalmas hardver', másfelől 2. 'e-könyv olvasására alkalmas szoftver'. A helyesírási változásnak, az AkH.<sup>12</sup> új szabályozása révén létrejövő kettős kötőjelezésnek (vö. a fentebb már bemutatott *e-mail-címmel*) köszönhetően jobban kifejezhetővé vált a tagok egymáshoz való viszonya; elképzelhető ugyanakkor, hogy ez az íráskép (ugyanúgy, ahogyan a korábbi is) gondokat okozhat a nyelvhasználóknak, akik közül sokan (a grammatikai és/vagy szemantikai jellemzők ellenére is) a különírást választják.

Az **értelmezési nehézségek** ezzel az alakulattal kapcsolatban egy 2011-es kérdőíves felmérés tapasztalatai alapján **két területet érintettek** (Sólyom 2014: 95–98): egyfelől az *olvasó* utótaggal kapcsolatos adatközlői magyarázatokhoz kapcsolódtak, az adatközlők ugyanis több esetben adták meg a következő szómagyarázatokat: 'olyan ember, aki olvas', 'e-könyvet olvasó ember', vagyis az *olvasó* utótagot emberre, emberi ágensre és nem gépre vagy szoftverre vonatkoztatva értelmezték. A félreértések másik csoportja az *e-* előtagnak a mutató névmás rövid alakjaként történő értelmezéséből fakadt (főként általános és középiskolás diákok körében): ők rámutatásként értelmezték az előtagot, így születtek olyan jelentésmagyarázatok, mint 'az adott könyvet olvasó', 'ez, aki a könyvet olvassa', 'ezt a könyvet olvasó'.

### 4. példa: *kormányablak*

A *kormányablak* összetétel megjelenését konkrét dátumhoz tudjuk kötni: a [www.hvg.hu](http://www.hvg.hu)-n 2010. december 23-án jelent meg az alábbi magyarázat a szolgáltatásról: 'ügyfél-szolgálatok, amelyek feladata a területi közigazgatási ügyek intézésének egyszerűsítése'.

A szóösszetétel **értelmezése** a 2011-es felmérés alapján több kérdést is felvetett; ezek mind az elő-, mind az utótag szemantikai jellemzőiből, polisztém voltából fakadtak (Sólyom 2014: 91–94).

Mivel az *ablak* szó jelentheti a következőket is: 'betekintés valahová'; 'interneten megjelenő felület', olyan kapcsolódó magyarázatok születtek, mint például: 'internetes portál, melyen elérhetők a kormány tagjai'; 'betekintés a kormányzat ügyeibe' (a *kormány* szót ezekben megfelelően értelmezték az adatközlők).

A másik esetben a *kormány* szó megjelenése 'az autó kormány' vagy metonimikusan az 'autó' asszociációkat hívta elő. Ezekben az esetekben az *ablak* szót sem metaforikusan, hanem szó szerint értelmezték az adatközlők, így születtek olyan válaszok, mint például: 'első szélvédő az autóban'; 'a sofőr oldalán lévő ablak'; 'olyan ablak, amit úgy nyitnak ki, mintha autókormány lenne' (sic!).

#### 5. példa: *betag(g)el/beteggel*

A *betag(g)el/beteggel* alakulat, melynek jelentése 'bejegyzésben egy másik személy vagy felhasználó megemlítése linkként' (a magyarázat forrása: [www.hungarobox.eu](http://www.hungarobox.eu)), többféle helyesírási és értelmezési kérdést, problémalehetőséget is felvethet.

A 2014-es kérdőív tapasztalatai alapján az adatközlők vagy jellemzően ismerték és ekkor pontosan megadták jelentését (ez inkább a fiatalabb korosztálynál volt megfigyelhető), vagy egyáltalán nem ismerték a szót, ekkor pedig a legtöbb esetben nem is adtak meg jelentésmagyarázatot.

Érdekes jelenség volt megfigyelhető a szóhoz kapcsolódó nyelvhasználói attitűd terén: az igekötő + angol szótő + *-l* képző megjelenésével kapcsolatban több adatközlő adott hangot negatív véleményének, és jelezte, hogy szerinte például „sznobságot, műveletlenséget mutat”, „teljesen idegen, zavaró”, „szokatlan, idegenül hangzik” az efféle igék használata. (Megjegyzendő, hogy sok esetben azok nyilatkoztak így, akik nem értették a szót.)

A szó helyesírása igen erős ingadozást mutat: az alcímben feltüntetett összes variáció használata megfigyelhető napjainkban, elsősorban az internetes kommunikációs csatornákon.

#### 6. példa: *szelfizik*

Ennek az igének, amelynek jelentése 'önfényképet készít' (Sólyom 2015a: 73–74, 2015c: 93–94), az alcímben feltüntetett magyaros írásmódja mellett előfordul az „angolos” *selfie-zik* írásvariációja is (sok esetben sajnos a már említett *like-ol*hoz hasonlóan helytelenül *selfiezik*-nek írva).

A 2014-es kérdőíves adatfelvétel során néhány félreértésre lehetőséget adó asszociáció jelent meg a vonatkozó adatközlői válaszok között. Ezek rendszerint valamilyen metonimikusan tágabb értelmezést jelenítettek meg, mint például: 'pózol', 'fotóz', 'fényképez', 'saját ízlése szerint alakít'.

Helyesírási és szemantikai kérdést is felvető jelenséggé értékelhető az az eset, amikor egy középiskolás diák nem tudta kitalálni a szó jelentését, amikor az magyarosan, *szelfizik* formában volt írva. Az óra utáni megbeszélésen, ahol tisztáztuk a kérdőívben szereplő



neologizmusok jelentését, megjegyezte: „Ha angol helyesírással lett volna írva, felismerem volna a szót!”

Megjegyzése közvetetten megvilágítja a szó és a magyaros írásmód terjedésének rendkívül gyors folyamatát: míg ugyanis az említett esetben, 2014 tavaszán az angolos írásmód lett volna „ismerősebb”, begyakorlottabb az említett nyelvhasználó számára, addig 2015 decemberében a Google vonatkozó találatai alapján a következők állapíthatók meg: a magyar nyelvű oldalakon a *selfie-zik* írásmódra 1060, a (helytelen írásképpű) *selfiezikre* 496 találat van; ezekkel szemben a *selffizikre* 12 500.<sup>1</sup>

## 5. Tanári vélemények a 2015. évi kérdőív neologizmusainak megjelenéséről az oktatásban

A témával kapcsolatos kutatásban sor került egy olyan téma tárgyalására is a kérdőíves felmérésben, amely gyakorló (általános és középiskolai) **tanárok körében** tett fel kérdéseket a neologizmusok tanításával, a magyarórán való megjelenésével kapcsolatban a 2015 októberében végzett kérdőíves vizsgálódás során.

Az eredmények közül jelen témához kapcsolódóan meg kell említeni, hogy jellemző módon háromféle attitűd rajzolódott ki a tanárok véleménye alapján; ezek a következők voltak:

1. **Kell, hasznos beszélni a neologizmusokról**, mert a diákok nyelvében nap mint nap feltűnnek. Ezt hangsúlyozta az alábbi vélemény szerzője: „Érdemes említést tenni a tanítási órákon ezekről vagy hasonló szavakról (...). A tanulónak érdekes is, ha hozzá közelebb álló dolgokról beszélünk”.
2. **A kérdőív bizonyos szavai** (jellemző módon az internetes és a szleng nyelvhasználat-hoz kapcsolódó alakok) „**helytelenek**”, „**hibásak**”, ezért semmiképpen **nem szabad beszélni róluk** magyarórán. Ezt emelte ki az alábbi véleményt író tanár: „[A kérdőív] 1–6. kiemelt szavait [köznyelvi, internetes példák] kerüljük, példaként ne adjuk. Tudjuk, hogy a köznyelvben használják, de irodalmi szövegalkotásnál véleményem szerint nem elfogadhatók. [A] 7–8. [szépirodalmi példák] jók, jó dolog érdekes új szavakat kitalálni, alkotni.”
3. **Érdemes beszélni ezekről a szavakról a magyarórán**, de meg kell említeni, hogy **milyen kommunikációs szituációban** alkalmazhatók, alkalmazandók. „Mindenképpen célszerű említést tenni róla, hiszen a fiataloknak meg kell tanulniuk, hogy milyen fórumon milyen nyelvi stílust használjanak, használhatnak” – ilyen módon, a stilisztikai adekvátságot hangsúlyozva vélekedett egy, a harmadik álláspontot képviselő tanár.

---

1 2015. december 19-én.

## 6. Összefoglalás

A jelen tanulmány a napjaink magyar nyelvének neologizmusaihoz: helyesírásukhoz, megértésükhöz, valamint használatukhoz kapcsolódó jelenségeket mutatott be. Az elemzések aktualitását egyfelől az AkH.<sup>12</sup> megjelenése adta, hiszen történt néhány olyan szabályváltozás, amely a tanulmányban elemzett (és korábbi gyűjtésből származó) neologizmusok helyesírását is érinti.

Az írásképhez kapcsolódó értelmezési, befogadási kérdések pedig **mind a befogadói megértési, mind a félreértési stratégiák elemzésére jó lehetőséget adtak**: ezt a célt szolgálták az elmúlt évek (2009–2015) kérdőíves felméréseinek vonatkozó adatközlői válaszai, amelyek egy szinkrón „metszet” rögzítésére adnak lehetőséget. Hasonló felmérések évekkel később történő elvégzése lehetőséget adhat arra a jövőben, hogy a múltban kapott vonatkozó adatok, illetve a jövőbeli eredmények összehasonlító vizsgálatára is sor kerüljön.

A kimutatható hasonlóságok és különbségek ugyanis rávilágíthatnak egy-egy neologizmus elterjedésére, meggyökeresedésére vagy éppen kiszorulására a nyelvhasználatból, különös tekintettel az értelmezési folyamatokra és a helyesírási, nyelvhelyességi kérdésekre.

## Irodalom

- AkH.<sup>11</sup> = Magyar Tudományos Akadémia 2011. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenegyedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- AkH.<sup>12</sup> = Magyar Tudományos Akadémia 2015. *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Benczes Réka 2014. Ami rímél, az stimmel: Az alliteráció és a rím szerepe a neologizmusokban. In: Ladányi Mária – Vladár Zsuzsa – Hrenek Éva (szerk.): *Nyelv, társadalom, kultúra: interkulturális és multikulturális perspektívák I–II.: a XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus (ELTE BTK Budapest, 2013. március 26–28.) előadásaiból készült tanulmánykötet*. MANYE – Tinta Könyvkiadó. Budapest. 109–114.
- Bódi Zoltán 1998. Internetes kommunikáció – beszédkommunikáció. In: Gósy Mária (szerk.): *Beszéd kutatás '98. Beszéd, spontán beszéd, beszédkommunikáció*. MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest. 178–88.
- ÉKsz.<sup>2</sup> = Pusztai Ferenc (főszerk.): 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Ladányi Mária 2007. *Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- Lehrer, Adrienne 2003. Understanding trendy neologisms. *Rivista di Linguistica* 369–382.
- Lengyel Klára 2000. Az elvonás. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 340–1.

- Minya Károly 2003. *Mai magyar nyelvújítás – szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig*. Tinta Könyvkiadó. Budapest.
- OH. = Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó. Budapest.
- Sólyom Réka 2012. *E- előtagú neologizmusaink szemantikájáról*. In: Várad Tamás (szerk.): *VI. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia*. MTA Nyelvtudományi Intézet. Budapest. 156–65.
- Sólyom Réka 2014. *A mai magyar neologizmusok szemantikája*. Nyelvtudományi Értekezések 165. sz. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Sólyom Réka 2015a. Nyelvi változás, kreativitás és megértés. Napjaink magyar nyelvének neologizmusairól. *Hungarológiai Közlemények* 16 (4): 65–83.
- Sólyom 2015b. Stílus és fogalmi integráció főnév→melléknév szófajváltással keletkezett magyar neologizmusokban. *Magyar Nyelvőr* 214–24.
- Sólyom Réka 2015c. A *csúcselfi becélöz* – Napjaink „trendi” neologizmusainak szemantikájáról. In: Papp Ágnes Klára – Sebők Melinda – Zsávolya Zoltán (szerk.): „európai látószögű magyar”. *Nemzet – sors – identitás. Írások a hatvanéves Bertha Zoltán tiszteletére*. L'Harmattan Kiadó. Budapest. 83–96.

#### Internetes hivatkozások

[www.google.hu](http://www.google.hu)  
[www.hungarobox.eu](http://www.hungarobox.eu)  
[www.hvg.hu](http://www.hvg.hu)